

GASZTONY

község

Örökségvédelmi hatástanulmány Építész fejezet

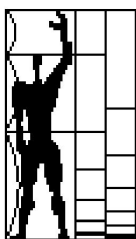
Megrendelő:

Gasztony Község Önkormányzata
9952 Gasztony, Fő u. 39.

e-mail: ratotjegyzo@pwnet.hu

Tervező:

MODULOR

Tervező és Mérnöki Szaktanácsadó Kft
9700 Szombathely, Szt. Flórián krt. 2.

Tel/fax.: +3694/509-244

E-mail: modulor.gergye@t-online.hu

2016. december 19.

Tartalomjegyzék:

1. Vizsgálat: szöveg, térképi ábrázolás, fotók azonosításra alkalmas adatokkal és formában:

- a) történeti leírás, régészeti örökség felmérése, a változással érintett területen – amennyiben ennek feltételei fennállnak – terepbejárással,
- b) természet, táj, tájhasználat – településhálózat és településszerkezeti összefüggések, tájtörténet,
- c) településkép és utcaképek,
- d) településszerkezet és területhasználat,
- e) településkarakter: telekszerkezet és telekhasználat, beépítési mód és épülettípusok,
- f) védettségek: régészeti és műemléki, területi és egyedi,
- g) az örökségi értékek elemzése,
- h) területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggésrendszerében.

2. Változtatási szándékok: a tér- és időbeli folyamatok szöveges és összehasonlító térképi vagy grafikus megjelenítése:

- a) településhálózati és tájhasználati változás,
- b) településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás,
- c) infrastrukturális változás,
- d) népesség, életmód, társadalom, kultúra változása.

3. Hatáselemzés szöveges és ábrázolt formában a különböző hatásterületek kijelölésével:

- a) történeti településhálózati következmények,
- b) természeti, táji hatások,
- c) a településkép feltárulásának változásai,
- d) régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának vagy pusztulásának lehetőségei,
- e) történeti térbeli rendszerek alakulása,
- f) műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, településszerkezetben, épített környezetben, a település életében,
- g) műemlékek megújulásának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei,
- h) településkarakter változásának hatásai,
- i) környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései,
- j) folyamatok iránya, visszafordíthatósága,
- k) kárenyhítés lehetősége, költsége, illetve ellentételezésének lehetőségei.

4. Közérthető, egyértelmű elbírálásra alkalmas összefoglaló

5. Nyilatkozat

Építész fejezet

1. Vizsgálat:

a) történeti leírás, régészeti örökség felmérése, a változással érintett területen – amennyiben ennek feltételei fennállnak – terepbejárással

Történeti összefoglaló:

1269-ben Goszton néven említik először. Neve a szláv goszt (= vendég) főnévből származik. Más feltevés szerint azonban a francia eredetű Gaszton személynévből ered. A középkor folyamán a források többnyire együtt említik a szomszédos, azóta elpusztult Kövesszarv nevű településsel. 1271-ben Terra Kueszoru, Egy 1375-ös említésben „Poss. Kweszarm et Gozton” alak szerepel, 1436-ban Gozthon, 1452-ben Joh. Gozthon de Kweszarm, 1454-ben Joh. de Gozthon filius Michaelis de Keueszorm, 1455-ben Kweszarm aliter Gozton alakban szerepel az írott forrásokban.

1549-es egytelkes nemesi összeírásban Sido és Nemes családok kezén egy-egy kúria szerepel.

1599-ből való a templom első írásos említése, amikor is azt jegyezték fel, hogy Gasztony kis fatemploma a reformátusok kezére került. A 17. században szintén fából készült templomról tesznek tanubizonyságot a feljegyzések.

Az 1742-ben épült barokk templom a Fő utca 22-es szám alatt, védőszentje Sárlos Boldogasszony. 1775-ben bővítették, 1823-ban megújították, 1905-ben boltozták be, 1962-ben belsejét felújították. A templomépítés anyagát a Sáros tó helyéről termeték ki.

Az első iskola épület 1802-ben készült, majd szilárd falazatból 1831. körül.

1777-ben új temető létesül a községben a korábbi a temető körül terült el.

A Napóleoni háború idején - 1809-ben - francia csapok elszállásolása történt a faluban.

1865-ben Tűzoltó Egyesület alakult a faluban.

Vályi András szerint *"GASZTONY. Gaszting. Magyar falu Vas Vármegyében, földes Urai Boros, és más Urak, lakosai katolikusok, fekszik Raba Szent Mihálynak szomszédságában, és annak filiája, határja jó termékenységgű, 's vagyonnyai is külömbfélék, második Osztálybéli."*

Fényes Elek szerint *"Gasztony, magyar falu, Vas vmegyében, Csákányhoz óranegyedre: 494 kath., 5 evang. lak. Termékeny határ. Kővér rétek. F. u. közbirtokosok. Ut. p. Rába-Sz. Mihály."*

Vas vármegye monográfiájában *"Gosztony, magyar község, a gráci vasút mentén, 119 házzal és 806 r. kath. és ág. ev. lakossal. Postája és távirója Rátót. A Goszthoniak ősi fészke. Templomának külső falába egy arabs feliratú kő van falazva, melyről nem tudni, hogy honnét került ide. Itt van Pázmándy Dénes csinos, emeletes úrilaka és özv. Batthyányi Béláné gazdasága."*

A Szombathely-Szentgotthárd vasútvonalat 1872. szeptember 1-jén adták át, és a településtől északra húzódik.

1909-ben 7 lakóház égett le egy tűzvészben.

1910-ben Gasztonynak 823 magyar lakosa volt. Vas vármegye Szentgotthárdi járásához tartozott.

1908-1920. között jelentős számban vándoroltak ki a településről Amerikába, majd sokan 2 éves időszakot követően haza is tértek.

A I. világháborút követő földosztás során a Templom utcában, az új Hősök utcában, néhány helyen pedig a Fő utcában telkek alakultak.

A Horthy korszak alatt két kocsmá, két vegyeskereskedés, két malom, tíz iparos működött a faluban. Munkalehetőség hiányában sokan dolgoztak Stájerországban, 1939-től pedig Németországban, Meklenburg környékén.

A két háború között a település jobb lakóházaiban olcsó szállást kínáltak budapesti utasoknak. Az Országos Magyar Vendégváró Szövetség prospektuson népszerűsítette a települést. A Pillér-vendéglőben napi háromszori étkezés, a malomnál tó, és csónakhasználat is szerepelt a kínálatban. Kirándulási lehetőség többek között a Százéves fa, Máriakert, Sáli tó, Kerekes tó, rábai Bicsákmalom, Császártanya, stb...

1936-ban megépült a települést északról elkerülő műút, ma 8-as főút. A főút építéséhez az építési anyagot a Pázmándy-kastély mellett termelték ki, ma Szűk utca.

1941-ban Pillér Dezső kezdeményezésére Mária-emlékmű épült a falutól északra lévő erdőben Sarlós Boldogasszony tiszteletére. Az emlékműnél 1948. május 23-án tartották az utolsó egyházi rendezvényt, majd a vasfüggönytől elzárt terület lett. A szobrot a templom mellé menekítették. A rendszerváltást követően az emlékhelyet helyreállították.

Érdemei elismeréseként díszpolgári címet kapott Pillér Dezső a községtől 1991-től.

A második világháború végén a visszavonuló a német csapatok először megszállták, majd több ponton aláaknázták és felrobbantották a Waldstein-(Winter)-Batthyány-kastélyt a mai major területén. Az egykori gazdasági épületei közül néhány áll még.

1957-ben megalakult a „Búzakalász Termelő Szövetkezet”, amely 1963-ban egyesült a vasszentmihályi és rátóti szövetkezettel „Nagymező TSZ” néven. Helyben szarvasmarha nevelés folyt az egykori Batthyány birtokból lett telephelyen.

1949-ben postát kapott a falu (korábban csak Rátóton működött). Abban az évben gépállomás létesült a rátóti állomással szemben, majd a területet átcsatolják Rátót közigazgatásához.

1953-ban könyvtár létesül.

1959. után lebontják a Boros-Horváth kúriát, amely a mai Fő utca 41-43 sz. lakóház helyén állott.

1959-ben bevezetik a villanyt a faluba.

1965-ben a falu Gyöpszer és Ószeg részét elönti a Lahn-patak megáradt vize.

A falu vízellátása telkenként ásott kutakból történt. A nagyüzemi erős műtrágyázás hatására a korábban jó minőségű talajvizek az 1970-es évek végére elnitrátosodtak, ezért a község csatlakozott ahhoz a vízműépítési programhoz, amely Csákánydoroszlótól-Felsőszölnökhöz, Szentgotthárd központtal egy rendszerben mélyfúrású kutakból biztosítja az egészséges ivóvizet a falu részére.

1985-ben vízvezeték épül, telefonhálózat 1994-ben, a gázellátás 1995-re épül ki. A szennyvízelvezető rendszer 2006. körül épült ki.

Az 1990-es években elbontásra került a Gosztöny-Hertelendy kúria a Fő utca 69. lakóház épülete, helyén lakóház állt.

A település leghíresebb szülöttje Széll Kálmán (1843. június 8.-1915. augusztus 16.) politikus, miniszterelnök, pénzügyminiszter, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

Régészeti örökség felmérését lásd a régészeti fejezetben

b) természet, táj, tájhasználat - településhálózat és településszerkezeti összefüggések, tájtörténet

Az 1782-ben II. József törvénye alapján készült az első katonai felmérés. A község mai fő útja ("Postaút") változatlan nyomvonalon maradt napjainkig. A mai belterületnek mintegy egyharmada volt beépített olyan módon, hogy a főút északi oldala a nagy kanyarig mintegy 200 m szélességben a Gyöpszer északi, valamint az Ószeg déli Lahn patakig tartó része volt beépítve. Érdekesség, hogy a főút mellett szélső nyugati épület a templom volt; hasonlóan több őrségi településhez. Igazi szeresedés azonban nem jött létre.

I. katonai felmérés: Coll: V. Sectio XIV. (1784.)

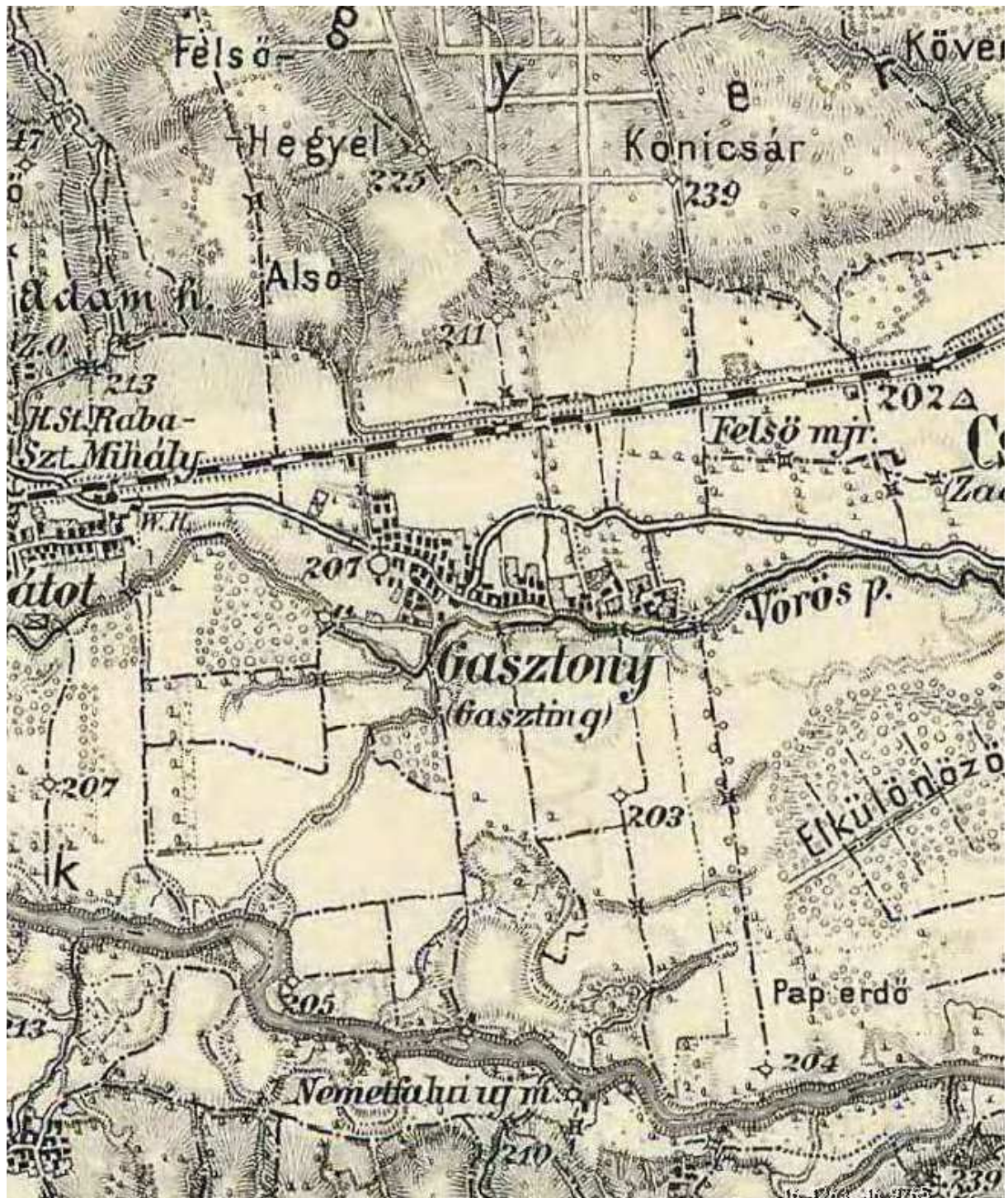

A II. Katonai felmérés részlete (1860-1869)

A II. katonai felmérés térképe 1853-ban készült. Ez változtatást mutat a falu keleti irányú bővítésével, ahol jelentős méretű major, uradalom alakult ki, valamint a Gyöpszeri rész délnyugati irányba bővült. Megjelent a térképen az 1777-ben kijelölt új temető, mely ma is használatban van.

Az 1872-84. években készült III. katonai felmérés térképen nagy figyelmet szentel a feldolgozás az azóta is jórészt szabályozatlan Rába folyó és Lahn patak mederváltozásainak, részletesen bemutatja a víz- és erdőrendezési állapotokat. Mivel 1872-ben a Szombathely-Szentgotthárdi vonalon megindult a vasúti forgalom, ez a térkép már a vasutat és műtárgyait, épületeit is feltünteti.

Az 1850-es évekbeli Gasztony legpontosabb és részletesebb beépítési, területfelhasználási, tulajdonjogi ismereteket adó dokumentuma az 1858-ban készült földkönyv, illetve az abban szereplő kataszteri térképek gyűjteménye.

A III. Katonai felmérés részlete (1869-1887)

A III. katonai felmérésen térkép a jóval később, csak az 1930-as években kiépült 8. sz. főút kivételével a település belterülete jól beazonosítható. A temetője távol a községtől Rátót felé helyezkedik el.

c) településképek és utcaképek,

Jelenleg mintegy 211 lakóépület található a településen. A településen a foghíjtelkek a majdnem szerves jelleg és laza beépítés mellett nagyon is jellemzőek. Utcakép a mai nyugat-dunántúli falusi utcaképnek megfelelő, túlnyomórészt az utcafrontra épített, fésűs, udvaros, földszintes családi

házakból áll össze. A településkép meghatározó, tájékozódási pontul szolgáló építmény kevés van. A település egykori nyugati végén, ma a község centrumához tartozóan elhelyezkedő Sárlos Boldogasszony római katolikus templom is szerényen húzódik meg a Fő utcában.

A település döntő többségében utcavonalas beépítésű, az újabb keletű házaknál figyelhető meg előkertek megjelenése. A járófelületek beton járdalappal burkoltak. Utcái rendezettek, portáinak többsége tiszta, temetői rendezettek, gondozottak, középületei többsége jó karban tartva.

A településen nagymértékben zavarók a légvezetékek, villany- és telefonoszlopok, ami egyrészt hátrányosan befolyásolja a településképet, másrészt a nagyobb méretű fák ültetését is akadályozza.

A Fő utcán épültek eredetileg a régi kúriák, a templom és mögötte áll mai is az egykori tisztartó ház tekintélyes épülete.

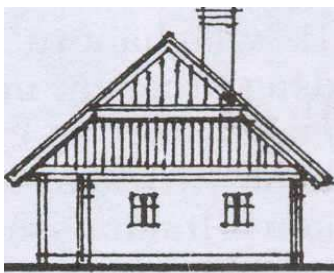

Fő utca jellegzetes és egyben meghatározó tömegű épületei: Tisztartó ház, templom, Pázmándy-kastély, Kurc malom

A lakóházak korszerűsítése során az épületek tetőformája a második világháborúig jelentősen átalakult (zsup fedés elbontásával), későbbiekben a nyílások jellege és keretezése jelentősen leegyszerűsödik, amely a jellegzetes utcakarakter elvesztését okozza.

Lakóházak, gazdasági épületek

Gasztony településformája utifalvak hagyományát követve fésűs beépítési jelleggel. Telkeinek elhelyezkedését tekintve szalagtelkes falu, azaz egymás mellett fekvő keskeny, hosszú belső telkei hosszanti oldalukkal érintkeznek, így alkotnak többszöri sorozatot. A mai utcaszerkezetben az első világháború után történt parcellázás eredményeként létrejött szabályos telekosztás és egységes beépítési jelleg házai máig ható nyomot hagytak a beépítésre.

Elbontott boronafalás ház rajza

A környék erdős voltából adódóan a korai építkezés anyaga a fa, az épületek elhelyezését tekintve eleinte a vonalas építkezés volt a jellemző - szoba, konyha, kamra, ólak.

A 19. század vége felé kezdett megváltozni az építkezés anyaga. Előtérbe került a téglá, a tetőfedés anyaga a cserép lett. 1930-as évek elején a feljegyzések szerint a házak háromnegyede zsúppal fedett volt.

A község épület állományánál csak nagyon kicsi hányada, a templomon kívül a két kastély, a két kúria, néhány módosabb gazda háza, valamint az uradalom épületei készültek téglából. A legtöbb ház az ún. tömés ház volt, majdnem teljesen zsúpfedéssel, egy-két épület boronafalú, sárral tapasztott, hófehérre meszelt csonkakontyos tetővel készült. A főhomlokzaton kiképzett csonkakonty alatti oromfal általában deszkával került lezárásra. A szoba picike ablakai az utcára néztek. Az összes helyiség bejárata a nyitott tornácról nyílt. A burkolatuk legtöbbször döngölt agyag volt, a mennyezet pedig deszka bontású.

A legelterjedtebb tetőszerkezetnek az ollóágas (ollólábas) megoldás tekinthető. Ezen változatnál alul ollószerűen szétnyíló két ága a falon, gerendán, vagy pallón nyugszik, s az összekapcsoláson alig szétnyíló két felső ág fogja közre és rögzíti a szelemengerendát, melyen a szarufák nyugszanak. A múlt századi lakóházak és gazdasági épületek kettőzött, kötözött zsúppal fedettek. A cseréptető alkalmazása az I. világháborút követően kezdett elterjedni. Leggyakrabban az ún. soros udvarok alakultak ki, három osztású elrendezéssel, ahol a telek hosszában az utcára merőleges, egymás mellé sorban épült a szoba, a konyha, kamra, istálló, pajta, ólak.

Szélesebb telkek esetében az ún. négyzetes udvarok keletkeztek, amelyek a lakóhelyiséghez közel, az istállót és pajtát keresztbe csatlakoztatták, a harmadik oldalán sertésólak, hidasok álltak.

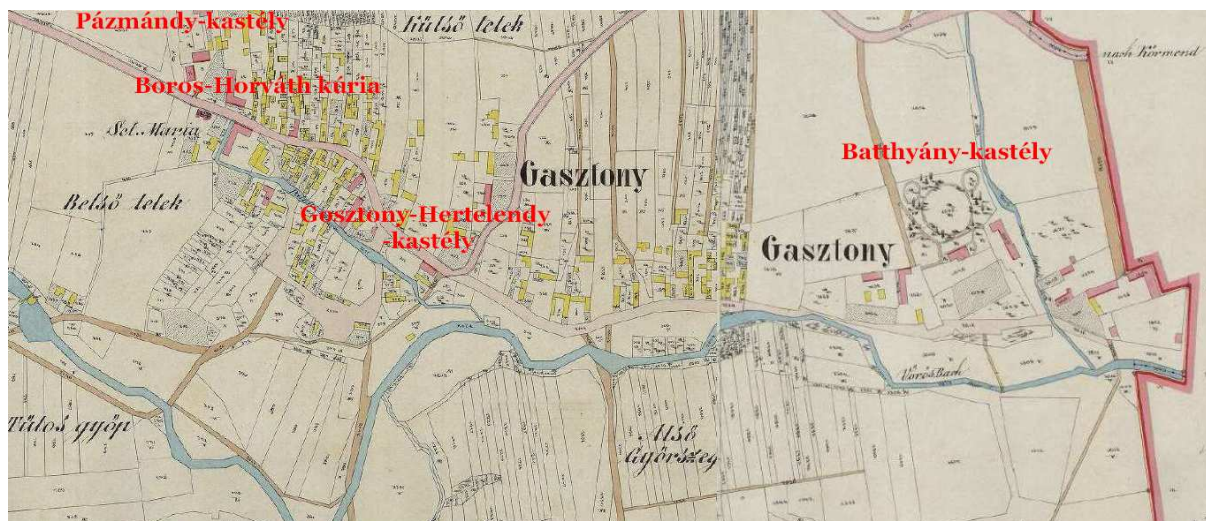
Jellegzetes tornác kialakítási formák: a lopott és a teljes hosszban végig húzódó

Intézmények:

A településen számos kiskastély kúria volt található.

Mára csak a (Boros)-Zichy-Pázmándy-Vida-Sebő-Zanathy-Várady-kastély épülete áll a Fő utca 39. sz. alatt. Jelenleg a község ház és kultúrház funkcióját tölti be.

Elbontásra került *Gosztony-Hertelendy-kúria*, a *Boros-Horváth-kúria* és elpusztult a *Waldstein-(Winter)-Batthyány-kastély*.

Kataszteri térkép Gasztony - kiegészítve az akkori kastélyok megnevezésével és helyének jelölésével

Gosztony-Hertelendy-kúria

A gosztonyi és kövesszarvi Gosztony család már a XIII. században birtokos volt a településen, első ismert tagjait, Miklóst és Mihályt atyjukkal, valamint annak testvéreivel 1269-ben István ifjabb király (a későbbi V. István) emelte a királyi várjobbágyok közül az országos nemesek sorába. A család egyik nemesi előneve a Gasztonyról vett gosztonyi volt, a másik pedig a kövesszarvi, amely település idővel Gasztonyba olvadt bele.

1467-ben Mátyás király címet adományozott Gosztony Tamásnak, Miklósnak, Gáspárnak és Orbármak. Gosztony Miklós utódai a XVI. században elköltöztek Vas vármegyéből, és megalapították a familia krencsi (Nyitra vármegyei) ágazatát, amely a "gosztonyi és krencsi Gosztonyi" nevet használta később. Gosztony Orbán utódai közül Ferenc a Vas és Somogy vármegyében birtokos ágazat, István pedig a Heves vármegyei ágazat őse volt.

Gasztonyban Gosztony Ferenc utódai rendelkeztek földterületekkel, Gosztony László, Péter és József maradványait (és rábaszentmihályi) birtokaikat 1750-ben özvegy Hertelendy Lászlóné szentviszlói Deseő Krisztinának adták el. Ugyanakkor az ismeretlen időpontban emelt Gosztony-kúria már korábban a Hertelendyek birtokába került, ugyanis 1733-ban Bél Mátyás már Hertelendy László rezidenciájaként említette az épületet.

A Hertelendy család Zala vármegyei eredetű, 1481-ben Hertelendy Tamást már a Zala vármegyei Vindornyalak falu földesuraként említették, majd Hertelendy János és Hertelendy Mihály 1543-ban királyi adományként megkapta Vindomyaszőlős és Pusztalak birtokait is. Hertelendy Mihály a XVI. század második felében Vas vármegyébe költözött át, a familia itt Gasztonyban, Rátóton és Felsőmesteriben lett később birtokos.

Gasztony templomát Hertelendy Mihály ükunokája, Hertelendy László Vas vármegyei főszolgabíró építtette 1720-ban bekövetkezett halála előtt. Az orgonát lánya, rákosi Boros Ferencné Hertelendy Klára állította benne, Hertelendy György és János pedig oltárt adományozott a templomnak.

A család ezen ágának leghíresebb tagja Hertelendy Gábor volt, aki 1742-ben született Gasztonyban. A katonai pályán futott be karriert, ezredes, ezredparancsnok, majd

1808-tól tábornok és dailárparancsnok lett. 1759-62-ben a porosz-osztrák hétéves háborúban, 1787-91-ben a törökök ellen: 1793-95-ben, 1800-ban és 1805-ben pedig a franciák ellen harcolt. Érdemei elismeréseként Hertelendy megkapta a Mária Terézia-rendet is.

1809-ben a napóleoni háborúk idején a Hertelendy család kúriáját is megszállták a francia katonák, és mialatt a tisztek a kúriában ebédeltek, a közkatona a pincében talált valamennyi bort megitták.

Az 1880-as években Hertelendy Gábort említették gasztonyi birtokosként, akinek ekkor 300 katasztrális holdas birtoka volt a településen. A XX. század első felében a Hertelendyek már nem rendelkeztek birtokokkal a településen, valószínűleg a kúriát is eladták. Az épületet az 1990-es években bontották le, mintegy egy méter vastagságú falainak anyagát beépítették a kúria helyén emelt új lakóházba. A kúria 11 méter hosszú volt, az udvari oldalon végigfutó folyosóról nyíltak szobái. Az épület eredetileg faszindelyes fedést kapott, amelyet később zsúpra cseréltek.

Boros-Horváth-kúria

A rákosi Boros család a Vas vármegyei Nagyrákosról származott, ahol 1572-ben Boros András jobbágy egy rétét vásárolt meg. 1593-ban Rudolf király Boros Bálintnak címeres nemeslevelet adományozott, majd a familia II. Ferdinánd királytól 1625-ben gasztonyi, rábaszentmihályi és rönöki birtokokra kapott adománylevelet.

A rákosi Borosok Gasztonyon kívül Kisrákoson, Nagyrákoson, Magyarósdon, Kemenesszentmártonban és Táplánfán rendelkeztek még birtokrészekkel Vas vármegyében. Az 1754-55-00 nemesi összeírás idején Boros (1.) Ferenc Vas vármegyei alispánt említették itt birtokosként, aki - a szintén gasztonyi birtokos Hertelendy család tagját - Hertelendy Klárát vette feleségül. A házaspárnak hét fia született, akik közül II. József és II. Lipót királyok uralkodása alatt többen komoly szerepet játszottak "josefinista" hivatalnokokként az ország igazgatásában; közéletében. A Habsburgok a Boros testvéreket a császári-királyi ház legmegbízhatóbb hívei között tartották számon, nevük II. Lipót király ún. "fehér listáján" is szerepelt, amely a hozzá legközelebb álló hivatalnokokat sorolta fel.

A testvérek közül Boros (1.) József helytartósági tanácsos volt, dr. Boros István Rómában tanult, római kanonoki, majd nagypréposti címet viselt. Boros Pál szintén papi pályára lépett, Gasztonyban volt plébános, később tiszteletbeli kanonokká is kinevezték. Boros Lajos kancelláriai tanácsos volt, valamint a nádor iroda-igazgatója. Boros Ádám a katonai pályán futott be karriert, tábornoki rendfokozatot ért el, és a Mária Terézia-rend lovagja lett. Boros Sándor jászkun főkapitányként és királyi tanácsosként működött. Boros (II.) Ferenc pedig Vas vármegye alispáni posztját töltötte be.

A Boros család nevéhez köthető az első gasztonyi iskola létrehozása a XVIII. század utolsó negyedében. A familia kúriájának építési ideje ismeretlen, valószínűleg XVII. századi eredetű volt. 1777-ben Boros Lajos volt a rezidencia tulajdonosa egy összeírás tanúsága szerint, amely ekkor hat nagyobb helyiségből állt. A kőfalakat, az erős pléhlemezekkel fedett ajtókat, az ablakokat és a kályhákat jó állapotban levőként jellemezték, a kúria tetőzete viszont több helyen hiányos volt, és az eső becsöpögött a padlásra.

A helyi hagyomány sokáig úgy tartotta, hogy a kúria eredetileg török mecsetnek épült, aminek az az oka, hogy belső ajtajai felett török feliratos kőlapok voltak a falba építve. Ezek eredetéről számtalan legenda született a településen, de valójában ezen török betűs táblák elhelyezése Boros (I.) József helytartó-tanácsos nevéhez köthető, aki a császári seregek élelmezési biztosaként részt vett a II. József király idején zajló törökök elleni hadjáratban, amelynek során Zimonyt is bevették 1789-ben. Ekkor a városból - többek között - három kőtáblát hozott haza, amelyeket a kúria folyosóján lévő ajtók fölé falaztatott be. (Az egyik táblát kútról szedték le, a másik egy mecset újjáépítéséről emlékezett meg, a harmadik felirata pedig egy belgrádi agáról szólt.)

Boros (I.) József a gasztonyi római katolikus templomnak is adományozott 1789-ben egy szürke márványból faragott, török feliratos síremléket, amelynek talpán latin felirat emlékezik meg a győzelemről és az adományozásról. (A templomban ma is meglévő oszlop eredetére vonatkozóan szintén több legenda keletkezett.)

A kúriát 1851-ben renoválták egy egykor a falba vésett évszám tanúsága szerint, ekkoriban Deák Ferenc is járt vendégségben a Boros családnál. Az épületre 1862 körül két szobából álló emeletet építettek.

A Borosok a XIX. század végéig maradtak birtokosok Gasztonyban, Boros (II.) Józsefet, a Szent István-rend vitézét még itt temették el 1889-ben.

Egy visszaemlékezése szerint a Boros család után sok, legalább tizenhat tulajdonos kezén ment keresztül az épület, akiknek neve nem maradt fenn. Az 1920-as évek második felében Horváth Józsefet említették a kúria tulajdonosaként, de a falu iskolájában működő segédtanító szállása már 1905-től az épület egyik szobájában volt berendezve.

A régóta fennálló kúriát leromlott állapota miatt 1959 után lebontották. Ezután a benne lévő török feliratos táblák közül kettő elkallódott, egy pedig 1970 körül a templom mellett álló iskola szertárában volt, minden bizonnyal ez az a kőtábla, amely jelenleg a templom karzata alatt látható. (f.,>. kúria a templommal szemben állt, telkén ikerház épült.) .

Szabadon álló, részben emeletes, részben földszintes épület volt. FőlOmlokzatll a földszinten 6, a homlokzat baloldala fölé épített emeleti részen pedig 4 tengelyes volt. A földszinti ablakok felett füles jellegű keretelés és egyenes szemöldökpárkány, alattuk hangsúlyos könyöklőpárkány húzódott. A szalagkeretes emeleti nyílásokat toszkán fejezetű pilaszterek tagolták, a középső két nyílás előtt - amelyek közül a bal oldali ajtó volt - vasrácsos erkélyt alakítottak ki. A jobb oldali oldalhomlokzaton nem volt nyílás, felette háromszög-oromzatot helyeztek el, amelyet két kör alakú világítóablak tört át.

A kúria belsejében 5 szoba húzódott, a barokk eredetű földszinti helyiségek boltozatos kiképzésűek voltak.

A kelet felé eső utolsó helyiség volt a díszterem, amelynek hossza a homlokzati oldalon állítólag 9 métert tett ki.

Waldstein-(Winter)-Batthyány-kastély

A kastély egy Gasztony és Csákánydoroszló között elterülő majorban épült fel, első ismert tulajdonosa Waldstein grófné volt, a helyi hagyomány szerint ő is emeltette az emeletes épületet. A grófné fiával, Waldstein Alberttel élt itt, a településen kissé érthetetlen módon az a szóbeszéd járta, hogy Albert gróf ölte meg Rudolf trónörökösét Mayerlingben.

A cseh eredetű Waldstein-Wartenberg család 1619-ben kapott osztrák grófi, 1628-ban birodalmi grófi rangot. A magyar honosságot 1635-ben Ádám gróf nyerte el - aki a Bocskai-féle bécsi béke egyik aláírója volt -, a Wartenberg nevet és címet 1758-ban a egyesítették a Waldstein névvel és címerrel. A Waldsteinektől a hagyomány szerint egy Winter nevű földbirtokos kezére került a major és a kastély, akinek nevét a közeli Winter-erdő is őrzi.

1898-ban már özvegy németújvári gróf Batthyány Béláné tulajdonát képezte az uradalom, akinek a férje, Batthyány Béla az 1630-ban magyar grófi rangra emelt család grófi ágazatának pinkafői főágának 3. ágából származott. A grófné halála után Béla gróf öccsének, Batthyány Iván grófnak a kezére került a gasztonyi birtok, aki a csákány(doroszló)i kastély és németújvári vár tulajdonosa volt.

Batthyány Iván állandó jelleggel a csákányi kastélyt lakta, de gasztonyi kastélyában is gyakran megfordult. Az épület - a csákányi rezidenciához hasonlóan - értékes képekkel, faragott bútorokkal volt berendezve. Batthyány 1928-ig bérlet útján hasznosította gasztonyi birtokát, előbb egy Hoffer nevű bérlőgazdálkodott rajta - aki a legkorszerűbb eszközökkel lebontva művelte a földeket -, majd Porpáczy Kálmán következett. Rajtuk kívül bérelt földterületeket az uradalomból a Tóperczer család, az iglói és zabari Szontagh família, valamint báró Terzin Benjamin is. A kastély valószínűleg soha nem volt bérbe adva, azt mindig a grófi család használta. Batthyány Iván 1935-ben hunyt el, abban az évben már örököseit említették a 913 katasztrális holdas gasztonyi birtok tulajdonosaként. 1945-ben a visszavonuló német csapatok megszállták a majort és a kastélyt, mivel itt akartak berendezkedni az ellenállásra. A majorban ekkor mintegy száz német katona lakott a visszaemlékezések szerint, kastélyban pedig a tisztek szállását helyezték el. Amikor a csapat elhagyta a majort a kastély több pontját aláaknázták, majd a benne felhalmozott lőszerek együtt felrobbantották, állítólag azért, hogy az ott tartott bizalmas iratok ne kerülhessenek az oroszok kezére. A rezidencia két napig égett, oltani senki sem merte az időközönként felrobbanó lőszerek miatt. Ekkor teljesen megsemmisült a kastély igen értékes berendezése, az épület megmaradt részeit, tégláit pedig a környék lakói hordták szét építőanyagként. 1945 után a major termelőszövetkezeti kezelésbe került, a tsz a viszonylag épségben megmaradt gazdasági épületeket helyreállította, és újakat is emelt mellettük. Ma már a kastély egykori helye sem lát

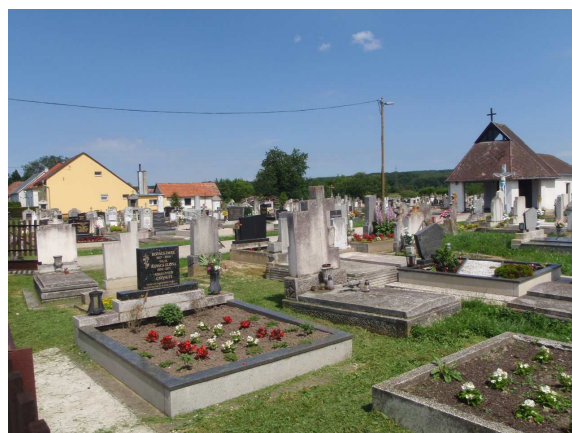
A településképpen a ma a község lakosságának ellátást biztosító intézmények gondozott és felújított épületei jelennek meg a Pázmándy-kastély és Sárlos Boldogasszony templom, Kurc malom mellett. Ezek ismertetését lásd később. Az intézmények a település súlypontjában, mindenhol jól megközelíthető helyen alkotják a faluközpontot. Az egyes intézményeket: temető, orvosi rendelő, bolt, a településen végig kanyargó Fő utca fűzi fel.

Bolt épülete Fő utca 40. hsz

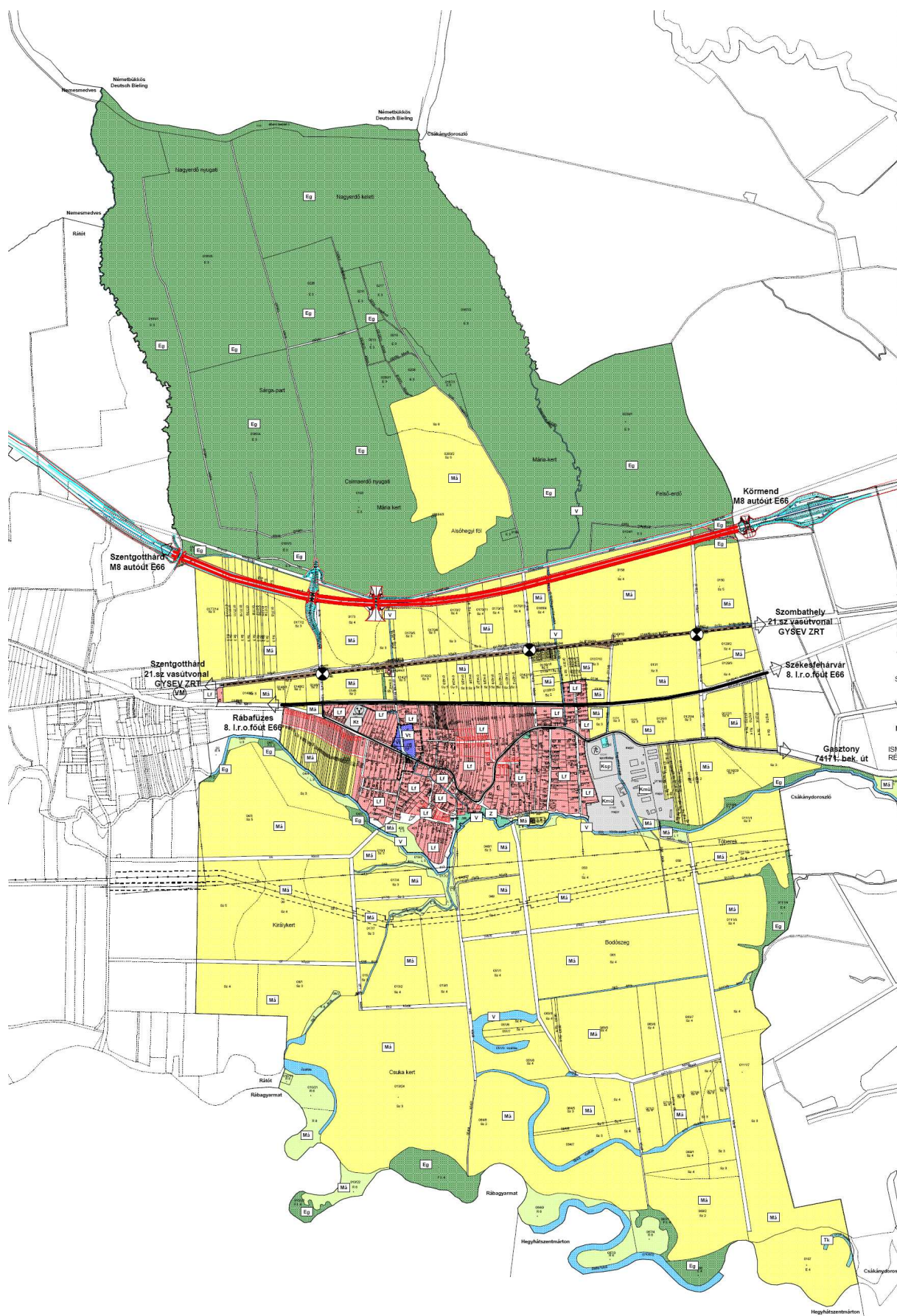
Orvosi rendelő Fő utca 42.

A temető a ravatalozóval

d) településszerkezet és területhasználat

Gasztony község településszerkezeti tervvel nem rendelkezik. A településrendezési eszközök kidolgozása 2016-ban kezdődött el. Jelen fázisban a településfejlesztési koncepció készítésével párhuzamosan zajlik az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítése.

Javasolt településszerkezeti terv a közigazgatási területre

A településrendezési eszközök módosításának igénye a hiányzó településrendezési tervek elkészítésére, a település összehangolt és tervezett fejlesztésére irányul. A rendezési tervek lehetőséget teremtenek az M8 gyorsforgalmi út nyomvonal kijelölésére és javaslattal él a hiányzó szennyvízcsatorna beruházás mielőbbi megvalósítására. Cél a lakóterületek minél jobb hasznosításának elősegítése, a település történeti részének megőrzése új funkcióval való megtöltése.

e) településkarakter: telekszerkezet és telekhasználat, beépítési mód és épülettípusok,

A település karakterét az utifalvak jellegzetessége határozza meg. A Fő utca, mint helyi út mentén szabálytalanul települtek az épületek, teresedést sem alkotva. A község azonban a korábbi laza beépítési mód alapján az őrségi szerez településekkel is rokonságot mutat, de klasszikus szerez jellege sosem volt. Mára ez az utcák besűrűsödésével kevésbé őrződött meg, de a településrészek elnevezésében él a hagyomány.

A település területén egykoron álló 4 kúria, kastély épületből mára egy marad meg, a Pázmándy-kastély.

A paraszti porták azonban még mindig számos példával őrzik az egykori beépítési jellegzetességeket, formavilágot és helyi építészeti karaktereket:

Hagyományos falusias porták Gasztonyban

f) védettségek: régészeti és műemléki, területi és egyedi, *Régészet tekintetében lásd régészeti fejezet*

Műemlékek

M III 7700 Gasztony

Fő u. 22.

hrs: 462

R.k. templom (Sarlós Boldogasszony), késő barokk, 1775. A karzat alatt Rákosi Boros József sírköve 1789-ből, török felirattal. Berendezés: mellékoltárok, padok, szószék, barokk, 18. sz. Keresztelőmedence török kézmosóból kialakítva, 18. sz.

Sarlós Boldogasszony templom:

Az 1742-ben épült barokk templom (Mj) a Fő utca 22-es szám alatt (462) áll, ma lelkeszség, védőszentje Sarlós Boldogasszony. 1775-ben bővítették, 1905-ben boltozták be. Szabadon álló, egyhajós, késő barokk alkotás, szentélye félköríves. A bejárat homlokzat feletti torony harangszintjén négy félkörív záródású ablaka, felette órával ellátott főpárkánya és gúlasíakja van. A hajó déli oldalán a karzatra a feljárt egy kör alaprajzú... kúppal fedett lépcsőház. A szentélyből nyílik a sekrestye. Az egyszerű homlokzatokat csak falsávok és félkörív záródású, nagy, barokk ablakok tagolják. A templom három csehsüveg-boltozattal fedett, szentélye egy csehbolt szakaszos, fiókos félkupolával fedett. Falazott karzata alatt egy török feliratos emlékoszlop látható, amelynek lábazati részén lévő latin szövegéből kiderül, hogy Zimony bevételét ünnepli az állítató Rákosi Borsos József 1789-ben. A főoltár és a diadalív előtti két mellékoltár, valamint a szószék XVIII. századi barokk alkotások. A főoltár menza részén ma az ún. sediliák állnak, mintegy hátfalat alkot a régi oltárfelépítmény, a térdelő Szent István és László királyunk, az angyalok és a Mária meglátogatja Szent Erzsébetet témájú oltárkép, a pártázaton a sugarakkal és felhőkkel megjelenített Szentháromság. A mellékoltárok hasonlóan gazdagok, két-két festmény és szobor díszíti azokat. A déli oldalon áll a török kézmosóból formált keresztelőmedence, faragott fedelén a "Szent János megkereszteli Jézust" szoborcsoport látható. Az északi oldalon a copf füzérekkel, rozettákkal, bojtokkal és a Gosztonyi család címereivel ékesített szószék áll, hangvetőjén galamb formájában a Szentlélek és a főerények szimbólumait tartó angyalok láthatók. A padok is barokk koriak. A templomnak gazdag a felszerelése, nagyon gazdag részletképzésű a szentségtartója, a kelyhe és az ereklyetartója. A szentélyben a barokk falképek felújítottak. A templom belső festése 1962-ben készült. Feltételezhetően ideiglenes fűtésének a megoldása, amely teljesen megbontja a belső teret.

M III 9924 Gasztony

Fő u. 39.

hrs: 39; 40

Kultúrotthon, volt Pázmándy-kastély és park, barokk, 18. sz. vége. Átalakítva romantikus stílusban a 19. sz. közepén.

A mai kastély alsó, földszinti része eredetileg a rákosi Boros család egyik - részben alapincézett - gazdasági épülete volt, a helyi hagyomány szerint sörház működött benne.

Az 1593-ban nemesi címet szerző rákosi Boros család a Vas vármegyei Nagyrákosról származott, Gasztonyra, Rábaszentmihályra és Rönökre 1625-ben kapott adományt II. Ferdinánd királytól. Ezután a XVIII. század végéig Gasztony falu legnagyobb földbirtokosa maradt.

A XIX. század első felében állítólag több - ismeretlen tulajdonosa volt az épületnek, nem tudni, hogy klasszicista stílusú emeletes kastélytörténő kiépítése kinek a nevéhez fűződik. A rezidencia a XIX. század kö-

zépén már zichi és vásonkői gróf Zichy (1.) Hermann tulajdonát képezte, aki 1850-ben - a szabadságharc leverése után - Vas vármegye kormánybiztosa volt a Bach-rendszerben, majd az ország öt közigazgatási kerületre történt felosztását követően a soproni kerület helytartója lett. Zichyt később udvari kancellárrá nevezték ki; feljegyezték róla, hogy szabadidejében asztalosként tevékenykedett, és sok rokkát készített. Igen valószínű, hogy a gróf nevéhez fűződik a kastély romantikus stíluselemekkel való díszítése.

Szabadon álló, egyemeletes, téglalap alaprajzú épület. A kastély ablakai szalagkeretesek, az épület homlokzati szakaszainak főpárkánya fogazatos díszítésű, a rizalitok főpárkánya alatt ívsoros párkány húzódik.

Főmlokzatánkföldszinti része $2+(1+A+1)+2$, emeleti része $1+3+1$ osztású, középen jelzésszerűen előrelépő rizalit húzódik. A közép rizalitot háromszög-ormozat zárja le, amelyen kör alakú világítáblak látható, a bejárati ajtó felett előtetőt alakítottak ki. A földszinti ablakok felett egyenes, az emeleti ablakok felett füles szemöldökpárkány látható. A homlokzat szélei a földszinten armírozással, az emeleten kettős lizénával díszítettek.

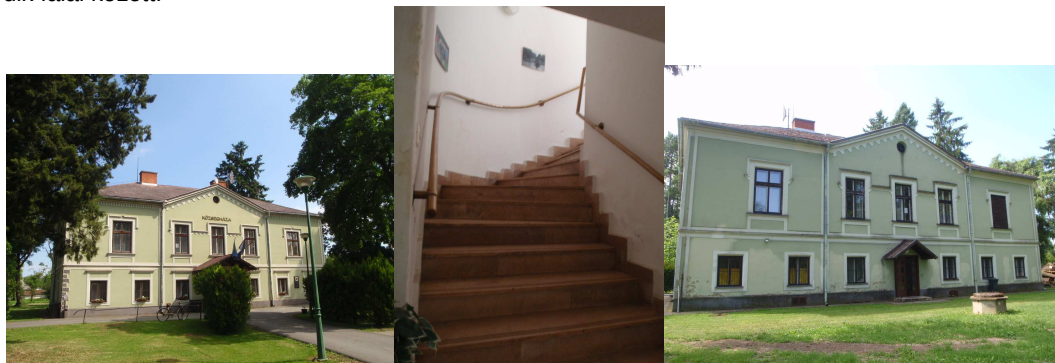
Baloldali és jobb oldali oldal homlokzata egyaránt 2 tengelyes mindkét szinten. Hátsó homlokzata a főmlokzatnál egyszerűbb kiképzésű, a földszinten $2+(1+A+V)+2$, az emeleten $1+3+1$ nyílásritmusú, középen itt is jelzésszerűen előrelépő, háromszög-ormozattal díszített középrizalit húzódik. A bejárati ajtó felett itt is előtető látható.

Belseje kéttraktusos elrendezésű, egykor kocsi áthajtóként használt folyosó húzódik keresztül a földszinti részen. A szobák síkmennyezetes kiképzésűek. A kastélyt körülvevő parkba híd vezet be.

A XIX-XX. század fordulóján a kastélypark szélén egy kúpos tetejű filagória állt, a parkot szárazárok választotta el a veteményeskerttől.

Vida (II.) Lajos 1904-ben hunyt el, feleségétől egy Sebő nevű földbirtokos vásárolta meg a kastélyt, majd a Zanathy család kezére került, amely minden bizonnyal azonos azzal a Vas vármegyei Zanathy famíliával, amely 1602-ben Rudolf királytól kapott nemességet. A Zanathyaktól egy Várady nevű felvidéki mozdonyvezető vásárolta meg az épületet 8300 pengőért. A II. világháború alatt katonai, majd határőrizeti célra szolgált a kastély.

Az államosítás után a község kapta meg az épületet, a földszinten szükséglakásokat és postahivatalt, az emeleten könyvtárt és kultúrtermet helyeztek el. Az épület állaga az 1980-as évek első felére teljesen leromlott, ezért a községi tanács felújította a kastélyt. A munkálatok 1987-re fejeződtek be, ekkor a kultúrterem és a posta mellett a községházat is itt helyezték el. Jelenleg a polgármesteri hivatal, a könyvtár és a művelődési ház működik falai között.

Helyi védelemre javasolt építmények:

1	H	Fő utca 35.	Hrsz: 37/2.	Kurc malom
2	H	Fő utca 24.	Hrsz: 458/1.	Tisztartó ház
3	H	Fő u. 25.	Hrsz: 28.	Lakóház
4	H	Hősök u. 1.	Hrsz: 478.	Lakóház

1.) Kurc malom. Hrsz: 37/2.

Leírása: A malom épülete 1924-ben épült. A kornak megfelelően korszerű szivógázmotorral működött és napi 60 q gabona őrlésére volt alkalmas. A TSZ időszakban raktározásra használták, jelenleg üres, elhagyatott. Az emeletes épület alkalmas eredeti gazdasági funkcióján túl lakó, idegenforgalmi

funkciók betöltésére is. A Fő utca meghatározó épülete, külső homlokzatában, tetőszerkezetében ép, felújítható, átalakítható, bővíthető, hasznosítható.

Fő utca 35 hsz, 37/2 hrsz.

2) Lakóépület. (H)

Címe: Fő utca 24.

Hrsz 458/1.

Leírás: A Pázmándy-kastéllyal szemben elhelyezkedő épület az egykori uradalmi vezető lakóháza és gazdasági épületeinek adott otthont. A Fő utca felől széles falazott oszlopos kapu jelzi az udvari bejáratot. Az előkert nélküli épület utcafronti része lakófunkciónak adott helyet, míg az udvarán oldalhatáros gazdasági épület húzódik. A kontyolt nyeregtetejét az egykori kemencékhez tartozó nagyméretű kémények bontják meg.

3.) Lakóház. (H)

Címe: Fő u. 25. sz.

Hrsz: 28.

Leírása: A Fő utca 25. számú lakóház építési kora XIX. század legvégén, vagy a XX. század elején épülhetett, mivel korábbi felmérési és kataszteri térképeken az épület még nem szerepel. Klasszikus fésűs beépítésű porta, elől a lakószoba, konyha, majd szoba. A helyiségeket fedett tornác köti össze. A lakófunkciót követően helyezkednek el a gazdasági funkciók, és L alakban beforduló tárolók, a pajta. Utcáról a tornác zárt. A tisztaszobából két 3 osztású ablak nyílik. Az oromzatot zsalus padlásszellőző és kor alakú kerámia szellőző ékesíti. Tornácát a mellvéd fal mellett kicsiny faléces kerítés is ékesíti. Az épület és nyílásainak színvilága a hagyományos fehér, zöld árnyalatokkal dolgozik. A védelmét az indokolná, hogy egységesen, átalakítás menetesen kevés ilyen paraszti porta látható, amely minden részletében hordozza az építéskori állapotát.

Fő utca 25.

4.) Lakóház. (H)

Címe: Hősök u. 1. sz.

Hrsz: 478.

Leírása: A Hősök útja 1. számú lakóház építési kora a XX. század elején épülhetett, mivel korábbi felmérési és kataszteri térképeken az épület még nem szerepel. Klasszikus fésűs beépítésű porta, elől a lakószoba, konyha, majd szoba. A helyiségeket egy lopott tornácról lehet megközelíteni. A nyeregtetős épületet eresz nem védi. A lakóépülethez a gazdasági épületek csatlakoznak. A Fő utca 25 házzal együtt egyike az eredeti állapotban megmaradt épülettípusnak a településen. Szürke nyílásai és azok elosztása, kialakítása, a homlokzat díszítése mind az építéskori formavilágot tükrözi.

Hősök útja 1.

Helyi védelem alá vonandó szakrális emlékek, keresztek:

1.) Mária kegyhely - Mária kert 0193 hrsz

2.) Mária szobor, állították az 1980-as években az óvoda telkén - 461/2 hrsz

3.) Fő utca- Éva utca sarok, 192 hrsz

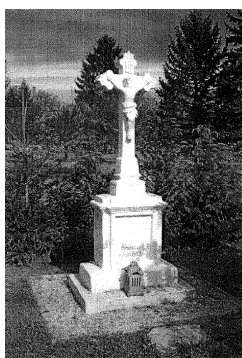
4.) Kőkereszt 561 hrsz(1929-ből)

5.) Trianoni emlékkereszt: Pázmándy-kastély telkén álló emlékművek - 39 hrsz:

6.) Hősök utcában álló kőkereszt

7.) Pázmándy-kastély telkén álló emlékművek - 39 hrsz:

Széll Kálmán halálának 100. évfordulójára

Hősi emlékmű a kastély parkban

Milleniumi emlékmű

A Magyar Golgota című szobor az I-II világháború hőseinek emlékműve. Marosics József munkája 2005-ben készült.

8.) Sarlós Boldogasszony templom falában lévő emléktáblák

I. vh hősi halottjainak emléktáblája

II. vh hősi halottjainak emléktáblája

9.) Országzászló, Fő utca 375 hrsz és lxófogatos tűzoltókocsi

A faluban már volt országzászló: az elsőt Piller Dezső egykori tanító vezetésével állították a település lakói 1941-ben. Azt azonban a háború után hatalomra kerülők elbontották, az indoklás szerint ugyanis nem volt összeegyeztethető az akkori rendszer jelképeivel. Az új országzászlót az 1848-49-es forradalom és szabadságharc évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen avatták fel, 2012. március 15-én. A Gasztonyi Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1880-ban alakult meg. Közterületen egy 1907-es tűzoltókocsi van kiállítva.

10.) Lófogatos tűzoltókocsi

g) az örökségi értékek elemzése

A település látnivalói, a műemlékek és a helyi védelem alatt álló építmények, védelem alatt nem álló, de klasszikus építészeti jegyeket hordozó épületek, formák egyben és együttesen a helyi településképet leginkább formálják. A műemléki védettség a korábbi kastély és kúria épületek közül mára csak a Pázmándy-kastély megmaradását tudta biztosítani. A többi kúria épületet a gazdasági kényszer és a történelem viharai elsodorták. A Sárlos Boldogasszony templom a helyi gyülekezet összefogásnak köszönhetően megújítás alatt van. A cél a fal szárítása és ezt követő konzerválása, homlokzatok helyreállítása.

A település számára meghatározó lakóépületek esetében, ahogy a két világháború között, most is a turizmus, a falusias vendégváró környezet kialakítása jelentheti azt, hogy értékörző kezek között az épületek megmaradnak és jellegükben megőrizhetők lesznek a település javára.

h) területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggésrendszerében.

A lelőhelyeken (7 db) nem ismert különleges jelentőségű ingó örökség emlék, ezek valószínűleg egyszerű, különböző korú településeket sejtetnek. Kivételt képeznek a feltételezett középkori templom és temető, valamint a korábbi kúriák (Boros-Horváth és Gasztony-Hertelendy) helye és területük.

A település már meglévő közműveinek (1985: vízvezeték, 1994: telefonhálózat, 1995: a gázellátás kiépült, 2006: a szennyvízelvezető rendszer kivitelezése) kivitelezési munkálatai során a régészeti örökség emlékei nem kerültek elő, de legalábbis ezekről nem tudunk. Bejelentés ugyanis nem történt, de a 2006. évi szakfelüyeleti munkák során a múzeum munkatársai nem tapasztaltak ilyet.

A jelenlegi területhasználat (mezőgazdasági művelés és belterületi általános, hétköznapi tevékenység) nem veszélyezteti, vagy csak kismértékben sérti az ismert, és a feltételezett / ismeretlen régészeti örökség elemeit.

Az épített örökség emlékei és környezetükről általában elmondható, hogy megfelelő állapotban vannak. A településen álló szobrok, keresztek és világi emlékművek általában jó, gondozott állapotban vannak. Régebbi lakóépületei közül több felújított, vagy felújítása láthatóan folyamatban, megtartva korábbi funkciójukat.

Azon épületek sorsa nehéz ahol tulajdonjogi problémák, vagy egyszerűen a lakatlan állapot, a karbantartás hiánya folytán felgyorsult amortizáció az épület fennmaradását veszélyezteti. A település XIX. századot megelőző korszakból való boronafalas épületei elpusztultak, mára 100-150 éves épületállomány maradt a községnek.

2. Változtatási szándékok:

a) településhálózati és tájhasználati változás,

A településhálózati változás nem tervezett. Gasztony alapvetően kistérségi kapcsolatát kell erősíteni a közúthálózat meglévő elemeinek fejlesztésével. A kerékpáros kapcsolat kiépítése indokolt Rátót és Csákánydoroszló irányába.

A Mária kert is érintő Mária út zárandók jellege alapján a település ismertsége növekedhet, amennyiben a kiszolgáló funkciók is biztosítják a zárandók fogadását, elszállásolását, kiszolgálását.

Tájhasználati változás nem tervezett. A változtatást korlátozza a tény, hogy a település 34,6 %-a erdőterület, 52,1 %-a szántó, rét, legelő.

A település fejlesztésre igénybevételre tervezett területei a belterületen, vagy annak kisebb kiegészítésével alkalmasak az igények kielégítésére.

A község a jövőben elegendő lakóterületi kínálatot fog rendelkezni, amely akár 20 éves, vagy még ennél nagyobb távlatokban is lehetőséget ad a település fejlődésére. Ugyanakkor a meglévő beépítések megőrzése és a lakófunkciók megtartás a Hősök, Kuruc, Ószeg, Bosnyák, szabadság, Gyöpszer utcákban ugyanúgy fontosak annak érdekében, hogy a történeti jellegű épület megmaradhassanak.

Zöldfelületek

Gasztony község területe zöld növényzetben gazdagon borított. Kiemelt természeti értéket a település melletti erdőterület képvisel a Vörös-patak mentén húzódva. A Pázmándy-kastélyt körülölelő kastélypark jelenleg is gondozott állapotú.

A községben kiépített jelentősebb közpark nem található. A község keleti felén sportpálya, a községben játszótér, kisebb sportpálya és az egyes intézmények telkén belül intézményi zöldfelület található. A község laza beépítése következtében a falu zöldfelületbe ágyazott, kedvező településképet nyújt.

b) településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás,

A település területi fejlődését a természeti környezet földrajzi határai rögzítik. A Rába délen, a Vörös-patak a belterület déli oldalán elöntési határaikkal befolyásolják a beépítésre szánt és beépítésre nem szánt területek kijelölését. A beépítésre szánt terület a 8-as számú főút déli oldalán helyezkedik el, és azt csak a Petőfi Sándor utcában - kialakult településrészszel - lépi át északi irányba. A 8-as számú főút északi oldalán új lakóterület kialakítása nem javasolt.

A község lakóterületeit vizsgálva megállapítható, hogy a településen található lakóingatlanok csak részben épültek be. Foghíj terület a településen elszórva, de jelentősebb számban találhatóak. A be nem épített területek esetében az elaprózódott telekstruktúra átalakítása a további fejlesztése a cél. A meglévő belső tartalékok a közmű és útkapcsolatok jobb kihasználása elősegítheti a lakóterülethez szükséges területek rendezését, a telkek átosztását.

Új lakótelkek kialakítása során a Fő utca nyugati irányú beépítésével számoltunk, mint lehetőség az 504-561 hrsz ingatlanokon, a Kuruc utca keleti kikötésével a Fő utca felé, valamint a 330-337 hrsz ingatlanok feltárásával az Ószeg utca felé. A Gyöpszer utca rendezésével a 427/12 és 401/1 hrsz jelenleg hasznosítatlan közterület igénybevételel lenne lehetőség építési telkek kialakítására.

A település infrastrukturális ellátottsága teljes (100%-os) ellátottsággal bír: vezetékes ivóvíz, közműves szennyvízelvezetés, vezetékes földgázhálózat, elektromos hálózat, telefonhálózat és kábel TV megtalálható a községben.

A település beépítése falusias jellegű, ez a beépítési jelleg továbbra is megtartandó.

Tanulmányozva a kialakult beépítési szerkezetet, megállapítható, hogy döntően az utcaszerkezetre merőleges telekszerkezet alakult ki. Ezen épületekhez nagyobb gazdasági épület csatlakozik.

Kereskedelmi, szolgáltató terület:

A településen nem jellemző az ipari tevékenység. A térségben ipari tevékenységet végző nagyüzem nem található. Hagyománya a mezőgazdasági vállalkozások és üzemi jellegű területnek van, amelynek központja a volt Batthyány-kastély helyén létrejött egykori TSZ major.

Új kereskedelmi, szolgáltató tevékenységek a falusias lakóterületen, a lakóterület zavarása nélkül is elhelyezhetők.

Különleges mezőgazdasági üzemi terület

A volt major területét célszerű különleges mezőgazdasági üzemi területbe sorolni, annak érdekében, hogy a megkezdett mezőgazdasági fejlesztések széles körben folytathatóak maradjanak.

Sport, szabadidő terület

A rendezési tervben 0121/1 hrsz-ú ingatlant, mint sport és szabadidős terület kívánja az önkormányzat hasznosítani.

Szagrális terület

A Mária-kert gondolata és megalkotása Piller Dezső nevéhez fűződik. Az ő áldozatos munkájának köszönhető, hogy létrejött és fennmaradt ez a búcsújáró hely. A Mária-kert végül 1941-ben készült el. Mivel a kert területe a határsávba esett, az 1950-es évek végétől sem ápolni, sem fejleszteni, és szinte még megközelíteni sem lehetett. A rendszerváltás azonban meghozta a Mária-kert szabadságát is. A szögessdrót eltávolítása után az emberek ismét a kegyhely felé vették az irányt. Kiss Sándor akkori plébános összehívta a katolikus falugyűlést, ahol elhatározták a Mária-kert újbóli megnyitását, felújítását. Az újrászentelésre 1990. augusztus 20-án került sor. Nagyboldogasszony ünnepe környékén a helyiek és a más faluból érkező zarándokok azóta minden évben elzarándokolnak ide.

c) infrastrukturális változás,

A településen kiépült az infrastruktúra közműellátó rendszere. A település belterületén a teljes körű közműellátás biztosított. A keskeny lakóutcákban a közlekedési területek fejlesztésnek gátja a nyílt árkos vízelvezetés, így javasoljuk fedett árok alkalmazását.

A közlekedési célú fejlesztések terén további fejlesztések várhatóak elsősorban a meglévő lakó- és utak esztétikusabb megjelenésének a biztosítása a cél. A meglévő légvezetékes hálózat az utcaképet jelentősen rontja.

A település déli részét érinti az M8-as gyorsforgalmi út. A 2015-ben 2x1 sávós paraméterekkel építési engedélyt kapott út 2x2 sávós távlati áttekintése várható. A nyomvonal a 8. sz. főúttól északra halad el, a belterületet nem érinti. A Mária kert megközelítését biztosítani kell.

d) népesség, életmód, társadalom, kultúra változása.

A község népessége az elmúlt évtizedekben kismértékben csökkent. A tervezett változtatások népességre, életmódra, kultúrára gyakorolt hatása csekély. A társadalmi vetülete lehet új minőségi lakóhelyek kialakulása, a meglévő épületállomány megőrzése és használatának biztosítása, új munkahelyek megjelenése, a turizmus fejlesztése, a helyi mezőgazdálkodás fejlesztése, a szlömösödő, degradált területek hasznosítása, a korábban elmaradt lakóterületi fejlesztés végrehajtásának támogatása volt. A munkalehetőségeket tekintve az a helyi gazdaságot erősítő, kis és közepes vállalkozások, mezőgazdálkodás fejlesztése várható cél.

3. Hatáselemzés:

a) történeti településhálózati következmények,

Területe és annak környezete már a középkor óta lakott, alakulásáról, illetve fejlődéséről csak a 18. század második felétől kezdődően vannak pontosabb adatok. A változékonyság, a fejlődés, a megtorpanás, vagy a visszaesés jellemzi a község életét. A mai település a 18. század közepe tájától kezdve fejlődött mai, helyén, amely a kutatás szerint talán megegyezik a középkori településsel is. Az évszázadok során látványos fejlődést nem mutatott, vidéki (falusias), nyugodt környezete máig a legmarkánsabb és megőrizendő értékei közé tartozik. A 18. század derekán készített első katonai felmérés szerint már laza beépítésű, Fő utcára szervezett, arról kisebb utcákban csatlakozó község volt, majd a 19-20. századtól kezdődően ez a szerkezet több kisebb-nagyobb utcával tovább bővült. Történelmi falurészek főutcája a településen átmenő forgalmat is biztosító Fő utca volt, jellegét máig megtartotta. Átmenő forgalmát a 8. sz. főút 1936-os kiépítésével elveszítette. A római katolikus temploma szerényen húzódik meg a Fő utcában. A lakóutcák fejlődésének földrajzi határát a vízfolyások - főként a Vörös-patak - öntési határa adja meg.

A jelen szabályozási tervben ilyen értelemben radikális változtatást nem várható. A településszerkezeti tervben megadott lehetőségek a település alakításának, védelmének lehetőségeit és fejlesztési irányait adja meg, ennek megfelelően meghatározza az egyes területek felhasználási módját, a település működéséhez szükséges infrastruktúra elemeinek a település szerkezetét meghatározó térbeli kialakítását és elrendezését. A tervhez különböző alátámasztó szakági tervek kapcsolódnak. Ilyenek a közlekedési, tájrendezési, környezetalakítási, a közmű és a hírközlési szakági munkarészek.

b) természeti, táji hatások,

A rendezési terv kimondja, hogy természet-védelmi terület (NATURA 2000) belterületbe nem vonható, rajta beépítésre szánt terület, bányaterület nem jelölhető ki. Művelési ág megváltoztatása, illetve közmű, közút építése környezeti hatásvizsgálat alapján, a természetvédelmi hatóság által meghatározott feltételekkel engedélyezhető.

Érzékeny természeti területen csak extenzív jellegű, vagy természet- és környezetkímélő gazdálkodási módszerek alkalmazhatók. A kialakult tájhasználatot megváltoztatni csak a természeti állapothoz közelítés érdekében lehet. Javasolt a felhagyott, illetve a kevésbé jó minőségű szántókon erdő és gyepterületek kialakítása.

Fontos tájvédelmi és természetvédelmi feladat az ökológiai kiegyenlítő felületek védelme, területi arányuk megtartása, illetve növelése. Fontos az utak, az árvízvédelmi szempontokat figyelembe véve a Rába folyó, illetve Vörös-patak, az árkok menti fás, cserjés sávok védelme-kialakítása, pótlása. Az erdő-, és cserjesávok védelme nemcsak ökológiai, hanem tájképi szempontból is előnyös.

Javasolt a külterületi erdők, cserjesávok, fasorok felújításánál, erdőtelepítésnél a tájidegen fajok őshonos fajokra történő fokozatos cseréje, többszintű, változatos fajösszetételű sávok létrehozása.

A rendezési terv az egységes arculat megteremtése érdekében a település egész területére részletes zöldfelületi terv készítését javasolja. A légvezetékek szembetűnőbben dominálnak a településen, földkabelbe helyezésük kívánatos lenne. Ki kell(ene) hangsúlyozni a kiteresedő, szélesebb közterületek kihasználtságának javítását, mivel megfelelő kialakításuk esetén a település számos pihenőparkkal lehet gazdagabb. A faluközpont erősítésére a vízelvezető árkok lefedésével lenne mód,

így felszabaduló területet a gyalogos és álló forgalom (parkolás) számára lehetne igénybe venni esztétikus kialakítással.

Fontos táj- és természetvédelmi feladat a hiányzó fasorok, erdő- és cserjesávok pótlása, illetve ezek segítségével kapcsolódási pontok kialakítása az ökológiai folyosók irányába. Ez a szempont kiemelt fontosságú a mezőgazdasági művelés, és az ezen belül is a jelentős felületű, homogén szántók miatt. Szükséges az utak, árkok menti fás, cserjés sávok kiegészítése, pótlása. Az erdő-, és cserjesávok védelme nemcsak ökológiai, hanem tájképi szempontból is fontos. Ökológiai előnyein túl a fasorok, cserjesávok telepítésének talajvédelmi, vízháztartásbeli előnyei is vannak (szél erősségének csökkentése, szárítótartás csökkentése).

c) a településképfeltárulásának változásai,

A rendezési tervben megfogalmazottak alapján megállapítható, hogy az elkövetkezőekben a település történelmi területén, a templom sziluettjei által hangsúlyozott településképfeltárulkozásában jelentős, negatívnak mondható változás nem várható. A településen a meglévő szerkezet értékőrző fejlesztése, kisebb kiegészítése várható. A meglévő és tervezett épületek a településképhez illeszkedő szabályok alapján épülhetnek csak fel, mely irányelveket a helyi építési szabályzat tartalmazza. Az épületek magassági és szélességi korlátjai szigorúan betartandók. Az épületek tetőformálása, héjazat anyaga csak, a megengedett lehet. Ennek értelmében figyelmet kell fordítani az új építkezésekre (elsősorban lakóházak) esetében arra, hogy az engedélyezett tervek beilleszkedjenek a hagyományos falu hagyományközelé vizuális képébe. Jelenleg ugyanis, több olyan épületet látni, amelyek formai megjelenése teljes mértékben mellőzi a helyi hagyományokat, nem szólva az épületek színvilágáról, mely helyenként már most is zavaróan hat a falukép egészére. Megoldásra vár a légvezeték és transzformátorok látványa, mely behálózza a faluképet.

d) régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutatthatóságának vagy pusztulásának lehetőségei,

Lásd régészeti fejezet

e) történelmi térbeli rendszerek alakulása,

A Mária kert 1945-ig fontos szerepet töltött be a település vallásos életében, majd csak a rendszerváltást követő lelkes összefogás eredményeként kapta vissza egykori rangját. Azonban feladat a település hírének öregbítése és minél szélesebb körben való ismertté tétele. A forrás remek lehetőséget teremt arra, hogy az idegérkezők révén a falu neve egyre közsímmertebb legyen.

A tervezett M8 autótutat úgy kell kialakítani, hogy a Mária kert zarándokúton való megközelítése a jövőben sem változzon, ne csorbuljon.

f) műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, településszerkezetben, épített környezetben, a település életében,

A településen országosan védett műemlék jókarbantartása biztosított. A megfelelő műszaki állapot mellett azonban a folyamatos hasznosítás is szükséges, amely jelenleg fennáll. A Sárkány Boldogasszony templom felújítása folyik a település anyagi erejének függvényében.

g) műemlékek megújulásának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei,

A településen országosan védett műemlék felújítása zajlik. Anyagi források a helyi gyülekezet, az egyház és egyéb források bevonásával biztosítható.

h) településkarakter változásának hatásai,

Az elmúlt évtizedekben történt fejlesztések hibáinak következményei - mint megannyi helyen az országban - rányomták negatív bélyegét a falukép megjelenésének egészére. Gasztony esetében a település karakterében bekövetkezett legnagyobb változás a korábbi *Gosztony-Hertelendy-kúria*, a *Boros-Horváth-kúria* lebontása és a *Waldstein-(Winter)-Batthyány-kastély* elpusztult épülete jelentette. A helyükben létesült újabb beépítések jellegtelen épületei a településnek, amelyek bármely magyar településen is állhatnának.

A jelenlegi rendezési tervben az új lakóterületek zömmel korábbi döntések alapján, tartalékterület minősítésből válnak akcióterületté. Ezek a fejlesztések, melyek a település kevés számú foghíjas telkein történnek, illetve korábban már elfogadott, a falu történelmi magjától távolabbi pontjain lettek kijelölve, értelemszerűen nem hatnak károsan a település jelenlegi, falusias karakterére.

i) környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései,

Nem történik a környezeti terhelés növelése a községben, a terv a meglévő kedvező állapot megőrzéséhez fog iránymutatásokat adni.

A település lakóutcai és közút részét képező Fő utca vonatkozásában a jövőben cél a látványt megbontó a légkábeles elektromos és hírközlési hálózat földkábeles átépítése, nyílt árkok lefedése. Célszerű lenne az épületeket takaró közterületi fafajváltás. Az örökzöldek és tuják helyett a jövőben környezethez illeszkedő kislombkoronájú fák alkalmazását kell előtérbe helyezni a közterek megújítása során.

j) folyamatok iránya, visszafordíthatósága,

A szerencsés társadalmi környezet hatására ma nem kell attól félni, hogy a szakrális, vagy egyéb emlékeink a tudatos rombolás (pusztítás) áldozatai legyenek, ennek megfelelően felértékelődésük az elmúlt évtizedben megtörtént. Jó példázza a folyamatokat a Mária kert 1945-ig tartó hagyománya, majd a vasfüggöny általi elzártság, pusztulás és rendszerváltást követő megújulás.

A nem szakrális jellegű épületek megőrzése azonban sokkal nehezebbnek tűnik, hiszen elsődlegesen gazdasági okokra hivatkozva kerülnek jelentős átalakításra, leegyszerűsítésre vagy ítéltetnek pusztulásra, magára hagyásra.

A település arculatának megőrzése nem lehet szigorú szabályok által egyedül befolyásolt, nem lehet mindent túlszabályozni és levédeni, ehhez szükséges az általános értékrend és esztétikum formálása is, hiszen csak így születhet olyan új építészeti értékek, amely a jövőben válhat értéké.

k) kárenyhítés lehetősége, költsége, illetve ellentételezésének lehetőségei.

A költségek tekintetében elsősorban a tulajdonosnak kell helyt állnia. A helyi közösség nyújthat pótlólagos támogatást egy-egy a közösség érdekében is történő fejlesztés többletköltségeinek pótlására. A település költségvetési helyzetéből adódóan vállalhat támogatást és részfeladatot is.

Fontos, hogy a segítséget és információt is kapjon minden érintett a hazai és közösségi források elérhetőségéről, a pályázati lehetőségekről annak érdekében, hogy az elérhető támogatások minél több projekt, programhoz bevonásra kerüljenek.

4. Közérthető, egyértelmű elbírálásra alkalmas összefoglaló

Gasztony község a Vas megye és azon belül a Rába völgy és térségének építészeti harmónikus arculati elemeket hordozó települése. A meglévő településkép fejlesztése elsősorban a meglévő adottságok kihasználásával, a településkép, utcakép jobbátételével, a folyamatos jó karbantartással biztosítható.

A település országos - műemléki - védettségű építményei:

A településen országosan védett műemlék Pázmándy-kastély és Sarlós Boldogasszony templom. A Fő utcán álló két épület jelenleg a település legjelentősebb építészeti emlékei és egyben a településképet leginkább formáló elemei. Megőrzésük biztosítottnak látszik.

Helyi védelem

A településrendezési eszközök kidolgozása során a településkép védelmét és összehangolt fejlesztését az országos előírásokkal összhangban kell biztosítani, hogy az egységes településkép megmaradjon és hagyományokra épülő módon szervesen fejlődhesen.

Az egyedi védelemre javasolt új építmények (4 db), szobor, piéta, stb... jelentős szakrális emlékei a településnek.

A védelem elemi esetében a gondozás, a fenntartás, a környezetük rendezettségének biztosítás a jövőbeni feladat a korábbi jó gyakorlat megtartásával.

A Fő utca vonatkozásában a légkábeles elektromos és hírközlési hálózat földkábeles átépítése, csapadékvíz elvezető rendszer korszerűsítése, a tuják fafaj váltása és az épületek utca felőli látványbeli megnyitása jelentősebb javulást eredményezne az utcaképekben.

A tervezett változások hatása

A tervezett területfelhasználások helyi, vagy országos védelem alatt álló területeket nem érintenek.

5. Nyilatkozat

Az örökségvédelmi hatástanulmány készítőjének nyilatkozata arról, hogy a tervezett megoldás megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak, továbbá, hogy az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére jogosultsággal rendelkezik.

Gergye Péter TT/1 18-0204/2021 Vezető településtervező

Kutnyánszky László építészmérnök É 18-0030

Felhasznált irodalom:

Gasztony Tanulmányok – Szombathely 2000.

Virág Zsolt: Magyar Kastélylexikon

C.Harrach Erzsébet, Kiss Gyula: Vasi Műemlékek